

subjects promotes the formation of ecological culture of students of arts faculties in pedagogical universities.

Key words: *environmental problems, artistic way of nature cognition, artistic taste, aesthetic and ecological worldview.*

УДК 37.036-053.5:37.018.32

Джафарова О.С.,
старший викладач
(м. Сімферополь)

Художня діяльність як засіб активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів

У статті розкрито поняття художньої діяльності, її структура, виразні засоби, можливості художньої діяльності в активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів.

Ключові слова: *творче самовираження, активізація, учні початкових класів шкіл-інтернатів, художня діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасні вимоги до освіти побудовані на особистісно орієнтованому підході і припускають надання кожній особистості простору для вираження своїх почуттів, емоцій і бажань, тобто своєї індивідуальності. Дослідженнями різних питань самовираження особистості займалися А.Аніщук, В.Безрукова, А.Богущ, А.Бойко, С.Брікунова, Л.Булатова, П.Гуревич, О.Зикова, Аль-Рікабі Азіз Меза, І.Оніщук, А.Солдатова та ін.

На основі теоретичного аналізу літератури та вивчення практики початкової школи ми розуміємо в нашому дослідженні творче самовираження як безперервний процес реалізації свого «Я», розвитку і вдосконалення індивідуальності (почуттів та емоцій, думок, прагнень, бажань), з метою надбання активування (індивідуальної якості) і створення творчих продуктів у прагненні заявити про себе. Активізація творчого самовираження є важливим питанням для учнів шкіл-інтернатів, тому що вони потрапляють в особливі умови (закритість навчальних закладів, чіткі правила і розпорядок дня, відсутність вільного часу для занять за інтересами тощо), не завжди відповідають потребам особистості.

І хоча в дослідженнях останніх років все частіше і частіше вивчаються питання творчого самовираження особистості, але питання про шляхи активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів залишається відкритим.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми... У психолого-педагогічній літературі виділяють провідні види діяльності: предметна, пізнавальна діяльність, спілкування, трудова діяльність. Розкриваючи розвиваючий потенціал кожного виду діяльності, на думку дослідників О.Бурова і Е.Квятковського, «психологи як правило, не враховують художньо-естетичну діяльність, яка заслуговує бути виділена в самостійну» [1, с.16].

Вивчення сутності художньої діяльності привертає увагу вчених, що працюють у таких сферах наукового пізнання як філософія і естетика (Ю.Борев, М.Каган, М.Колесник, В.Лозовий, Е.Оніщенко, Л.Сморж та ін), психологія (Л.Виготський, В.Горев, Дж.Ділео, В.Дружинін, Л.Єрмолаєва-Томіна, М.Єрмолаєва, В.Корнеєва, В.Петрушін, Н.Ніколаєнко, Е.Ніколаєва), педагогіка (О.Біла, Н.Ветлугіна, Д.Сафонова, О.Хіжняя, В.Чернякова) та ін. Кожна сфера, вивчаючи художню діяльність, виділяє різні її аспекти.

Цікаві і продуктивні підходи сучасних українських естетів і філософів (О.Алексєенко, О.Оніщенко, Л.Рубан, В.Чернець, О.Шульган та ін.) О.Оніщенко у своїй праці розглядає художню творчість з точки зору міжнаукових зв'язків, виділяючи при цьому психологічний, етичний та мистецтвознавчий параметри вивчення даного явища [2]. Інтегрований підхід обумовлює необхідність постійного вдосконалення понятійного апарату дослідження художньої творчості.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є вивчення особливостей художньої діяльності в активізації творчого самовираження учнів початкових класів шкіл-інтернатів.

Виклад основного матеріалу... У сучасних тлумачних і енциклопедичних словниках [3, 4] немає чіткого визначення поняття «художня діяльність», частіше розглядається поняття «художня творчість». У зв'язку з цим з'явилася необхідність уточнення даного поняття.

У сучасній філософській літературі процес оволодіння людиною художньою діяльністю розглядається як оволодіння «мовою» іншої реальності, придбання здатності повноцінно сприймати життя, відображене мистецтвом у художніх образах, що дозволяє людині сприймати навколишню дійсність і збагачувати свій духовний світ [5, с. 25]. Більше того, як зазначають вчені, такий вид діяльності включає синтезовану здатність особистості до пізнання, творчості, спілкування, орієнтації в цінностях. Цю здатність дослідник М.Каган називає п'ятим потенціалом у структурі особистості - художнім - поряд з гносеологічним, аксіологічним, творчим, комунікативним [6].

Визначаючи художню діяльність як самостійну естетичну творчість в галузі мистецтва та літератури, О.Новиков серед специфічних принципів художньої діяльності виділяє принцип єдності відображення і зображення [7]. Поняття «відображення» ширше поняття «зображення»: зображення передбачає той чи інший ступінь зовнішньої подоби з об'єктом зображення, а відображення може здійснюватися не тільки у вигляді зображень, а й іншими засобами в різних видах мистецтва. Водночас у художньому творі художник одночасно виражає свій суб'єктивно - особистісний світ і передає свій духовний зміст «споживача». Єдність відображення і зображення утворює суть художнього моделювання дійсності, оскільки всяка модель є відображенням об'єкта і, в той же час, відтворенням його деяких істотних зв'язків [7].

В.Чернякова розглядала навчально-художню діяльність учнів початкових класів як синтетичну діяльність, спрямовану на формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, на самозміну і перетворення учнями самих себе як суб'єктів навчання [8].

Розкриваючи сутність сучасної художньої діяльності, О.Наконечна визначає її як інтегровану дизайнерську діяльність, яка включає в себе різноманітні жанри і художньо технічні засоби: зображальні, графічні, архітектурні, театральні, кінематографічні, фотографічні, музичні та інші [9].

При визначенні поняття «художня діяльність» Н.Ветлугіна має на увазі всю діяльність, яка безпосередньо пов'язана з різними видами мистецтва [10]. У загальному плані в художній діяльності автор виділяє наступні етапи: сприйняття, творчість, виконавство, оцінка. Вони є в кожному виді художньої діяльності, оскільки складають основу естетичної діяльності. Будь-яке нове художнє явище дитина освоює в послідовності: від первинного ознайомлення до засвоєння, творчого перетворення, виконання і подальшого застосування. Послідовність етапів може змінюватися. Кожен етап характеризується особливими діями дітей, загальними для всіх видів. У творчому акті спільним є задум - пошуки художнього втілення і остаточна реалізація. При оцінці художнього твору адресат буде спиратися на суб'єктивний досвід і естетичні норми свого часу.

На основі фізіологічних (І.Павлов, І.Сеченов), філософських і культурологічних (Ю.Борев, М.Каган), психолого-педагогічних (Н.Ветлугіна, Л.Виготський, А.Коготь, А.Мелік-Пашаев) аспектів досліджуваної проблеми, О.Біла розробила структуру художньої діяльності, яка складається з двох органічно пов'язаних дій внутрішніх (психологічних) і зовнішніх (практичних). Психологічний компонент складається з оціночного акту, акту сприйняття, реконструктивного акту, які розкриваються у відповідних процесах оцінки художнього твору, сприйняття творів мистецтва, задуму майбутньої роботи. Практичний компонент художньої діяльності втілюється у виконавчому акті і розкривається, через що відтворює і творчу діяльність.

На цій основі автор дає визначення поняттю художня діяльність: «це складна система взаємопов'язаних дій психологічного та практичного плану, спрямованих на сприйняття і оцінку творів мистецтва, творчий задум роботи, які, в свою чергу, відображаються у виконавській образотворчій діяльності» [11, с.43].

Із аналізу різних підходів до визначення сутності художньої діяльності можна виділити наступні особливості:

- інтегрований, синтетичний характер взаємопов'язаних дій;
- дії психологічного та практичного плану;
- існування етапів у різній послідовності: сприйняття, творчість, виконавство і оцінка;
- при створенні та оцінці художнього продукту центральне місце займає суб'єктивний досвід і емоційний стан особистості;
- у комунікативному полі художньої діяльності відбувається саморозвиток, самозміна, самовираження особистості.

Отже, художня діяльність являє собою процес інтегрованої взаємодії психологічних і практичних компонентів, спрямованих на пізнання, перетворення і відображення світу

засобами художньої виразності, в якому відбувається саморозкриття, самовираження і самореалізація особистості.

Можна виділити ряд психологічних особливостей молодших школярів, які визначають специфіку художньої діяльності: вікові психологічні особливості молодшого школяра (підвищена сприйнятливність, вразливість, загострена емоційна чутливість, наївно-ігрове ставлення до навколишнього світу); творче сприйняття дійсності; ігровий характер художньої діяльності; діти талановиті в багатьох сферах художньої діяльності відразу (в процесі художньої діяльності в результаті інтеграції сенсорних функцій відбувається справжня перебудова всіх сфер особистості, яка сприяє виникненню абсолютно нових сенсорних здібностей).

Особливості художньої діяльності полягають у тому, що діти за своєю ініціативою активно освоюють доступні їм види мистецтва, то об'єднуючи їх, то займаючись будь-яким одним, організовуючи свої дії у формі ігор, вправ і надаючи їм репродуктивного або творчого характеру. Пов'язані з цим художні переживання носять естетичну забарвленість.

Ми поділяємо точку зору дослідників, які вважають, що художня діяльність включає в себе образотворчу, музичну, театральну, хореографічну та ін. Однак у рамках нашого дослідження ми зупинимось більш детально на образотворчій діяльності молодших школярів.

Дитячу образотворчу діяльність розглядають як ефективну форму художнього засвоєння дітьми навколишньої дійсності, в процесі якої вони зображують предмети і явища, висловлюють своє ставлення до них [12].

На думку Л.Виготського [13], розвиток дитини супроводжують три типи навчання: спонтанний тип (характерний для раннього дитинства); реактивний тип навчання дитини-школяра (дитина навчається в школі за програмою вчителя); спонтанно-реактивний, або проміжний тип. Складнощі організації спонтанно-реактивного навчання пов'язані з тим, що, з одного боку, дитиною оцінюється позитивно те, що їй подобається і відповідає внутрішньому «Я». Інтуїтивно дитина діє, як підказує їй власний організм і неусвідомлене ядро особистості - «самість». З іншого боку, дитина орієнтується на активне засвоєння соціальних норм у всіх видах життєдіяльності. Велике значення має наслідування способи діяльності, поведінки, мови значущих для дитини дорослих.

Якщо приділяти увагу наслідуванню, активному придбанню норм культури, то інтереси дитини, її індивідуальні прояви в створенні зображень стають зігнорованими, неважливими. Це заважає дитині придбати впевненості в цінності свого індивідуального погляду на світ, а набуті навички зображення стануть перепоною для подальшого розвитку. Тому особистісно орієнтований підхід до образотворчої діяльності заперечує пряме навчання і визначає пріоритетним гуманістичний підхід до організації та педагогічного супроводу цієї діяльності. Образотворча діяльність розглядається як середовище, певним чином організоване, в середині якого відбувається діалогове спілкування: дитини - з педагогом, дитини - зі світом, красою, мистецтвом, власним «Я» і власноручно створеним художнім продуктом.

До того ж образотворча діяльність створює інформаційний простір дитини, з якого вона отримує інформацію і переробляє її на знання і уявлення про світ, його красу, мінливості і різноманітності; про культуру і художню спадщину, людини-творця; про себе і свої можливості.

Сформулювати висновок про значення образотворчої діяльності у розвитку особистості дитини допоможе осмислення її функцій [12]:

- гедоністична функція полягає в тому, що з раннього віку діти маніпулюють образотворчими матеріалами і, граючи, отримують задоволення;
- просвітницька функція виявляє себе в можливостях для саморуку дитини до цінностей культури: ознайомлення з культурою народів світу, з творами мистецтва; «відкриття» в собі нових можливостей пізнання світу, пізнання зображально-виражальних можливостей матеріалів, які дарує природа;
- естетична функція починає «працювати» тоді, коли педагог організовує її як середовище краси;
- виховна функція образотворчої діяльності полягає в прихованих в ній можливостях для формування адекватної позитивної Я - концепції дитини: розвиток організованості, цілеспрямованості, творчості, самооцінки та інших рис і характеристик особистості, які сприятимуть соціалізації дитини, гармонізації її відносин з соціумом; колективні творчі проекти, випереджальна позитивна оцінка, спонукання до досягнення образно-естетичної

виразності створеного продукту, дбайливе ставлення до дитячих робіт можна назвати дієвими професійними прийомами виховання особистості в педагогічній технології образотворчої діяльності;

- комунікативна функція передбачає можливості образотворчої діяльності для організації різних видів і форм спілкування: дитина - педагог - дійсність; матеріали - дитина; дитина - педагог - витвір мистецтва; дитина - педагог - «художник» та ін.;

- евристична функція образотворчої діяльності відкриває можливості для розвитку креативної сфери особистості; активні дії з образотворчими матеріалами і приладдям зумовлюють появу зображень - знаків, символів.

Поліфункціональність образотворчої діяльності створює простір для пізнання світу, самореалізації та самовираження, розвитку особистості, усвідомлення своєї цінності.

Взаємозв'язок видів образотворчої діяльності є педагогічною умовою, яка забезпечує художній розвиток дитини; аналіз взаємодії та синтезу мистецтв дає підстави до припущення, що пошуки нових способів і засобів художнього освоєння дійсності можливі також і в різних видах образотворчої діяльності дітей.

Висновки... У підсумку ми можемо зробити наступні висновки:

По-перше, художня діяльність - процес інтегрованої взаємодії психологічних і практичних компонентів, спрямованих на пізнання, перетворення і відображення світу засобами художньої виразності, в якому відбувається саморозкриття, самовираження і самореалізація особистості. Структурними компонентами художньої діяльності є: сприйняття, творчість, виконавство, оцінка.

По-друге, художня діяльність молодших школярів має ряд особливостей: доступні для дітей форми прояву (малюнки, ліплення, усне і письмове художнє слово, мелодії, драматизації, танці та ін.); гра як форма організації своєї художньої практики; дітям важливий не процес, а результат діяльності; діти одночасно талановиті в багатьох сферах художньої діяльності; досвід, отриманий в одному виді мистецтва, впливає на діяльність в інших видах; художня діяльність носить суб'єктивно-творчий характер.

По-третє, впливаючи на всі сфери особистості молодшого школяра: інтелектуальну, емоційно-чутливу, мотиваційну, соціально-комунікативну, поведінкову, діяльнісну, сфери свідомості і підсвідомості та ін., - багатофункціональність образотворчої діяльності створює умови для творчого самовираження особистості. Взаємозв'язок видів образотворчої діяльності (малювання, аплікація, ліплення, конструювання), через засоби виразності, елементи художнього мислення створюють сприятливі умови для творчого розвитку та розкриття особистості, а оволодіння технічними прийомами і художньою мовою кожного з них надають можливість для більш широкого поля творчого самовираження дитини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Проблемы эстетического развития личности школьника / Под ред. А. И. Булова, Е. В. Квятковского; А. И. Булова, Л. П. Печко и др. – М. : Педагогика, 1987. – 96 с.
2. Левчук Л., Оніщенко О. Естетика : Підручник / Л. Левчук, О. Оніщенко. – К. : Вища школа, 2000. – 212 с.
3. Большой толковый психологический словарь. Т. 1. / Ребер Артур. – К. : ООО Издательство АСТ, Вече, 2001. – 592 с.
4. Бачинин В. А. Эстетика : Энциклопедический словарь / Владислав Аркадьевич Бачинин – С.-П. : Издательство Михайлова, 2005. – 285 с.
5. Бычков В. В. Эстетика / В. В. Бычков – М.: Гардарики, 2004. – 556 с.
6. Каган М. С. Человеческая деятельность / Моисей Самойлович Каган – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
7. Новиков А. М. Методология художественной деятельности / А. М. Новиков – М.: Эгвес, 2008. – 72 с.
8. Чернякова В. Е. Управління навчально-художньою діяльністю учнів початкових класів ліцею мистецтв : дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / Вікторія Едуардівна Чернякова. – Харків, 2009. – 265 с.
9. Наконечна О. В. Нова сутність сучасної художньої діяльності / Оксана Василівна Наконечна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1/>
10. Самостоятельная художественная деятельность дошкольников / Под. ред Н.А.Ветлугиной. – М.: Педагогика. 1980. – 208 с.
11. Біла О. О. Формування готовності студентів до активізації художньої діяльності молодших школярів : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Олена Олександрівна Біла. – Ізмаїл.

– 1999. – 208 с.

12. Сухорукова Г.В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі / Г. В. Сухорукова, О. О. Дронова, Н. М. Голота, Л. А. Янцур. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 376 с.

13. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский – Санкт-Петербург, 1997. – 96 с.

Транслітерований список літератури:

1. Problemy' jesteticheskogo razvitija lichnosti shkol'nika / Pod red. A. I. Burova, E.V.Kvjatkovskogo; A. I. Burov, L. P. Pechko i dr. Moskva : Pedagogika, 1987, 96 p.

2. Levchuk L. Estetika: Pidruchnik. Kiev: Vysha shkola, 2000, 212 p.

3. Bol'shoj tolkovy'j psihologicheskij slovar'. T. 1. OOO Izdatel'stvo AST, Veche, 2001. 592 p.

4. Bachinin V. A. J'stetika: J'nciklopedicheskij slovar'. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Mihajlova, 2005, 285 p.

5. By'chkov V.V. J'stetika. Moskva: Gardariki, 2004, 556 p.

6. Kagan M. S. Chelovecheskaja dejatel'nost'. Moskva: Politizdat, 1974, 328 p.

7. Novikov A. M. Metodologija hudozhestvennoj dejatel'nosti. Moskva: Jegves, 2008, 72 p.

8. Chernjakova V. E. Upravlinnja navchal'no-hudozhn'oju dij'al'nistju uchniv pochatkovikh klasiv litseyu mistectv : dis... kand. ped. nauk: 13.00.09. Harkiv, 2009, 265 p.

9. Nakonechna O. V. Nova sutnist' suchasnoyi hudozhn'oyi dij'al'nosti [Elektronnyi resurs].-Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/category/arhiv/konf1/>

10. Samostojatel'naja hudozhestvennaja dejatel'nost' doshkol'nikov / Pod. red N.A.Vetluginoj. Moskva: Pedagogika, 1980, 208 p.

11. Bila O. O. Formuvannja gotovnosti studentiv do aktivizatsiyi hudozhn'oyi dij'al'nosti molodshih shkoljariv: dis... kand. ped. nauk: 13.00.04, Izmail, 1999, 208 p.

12. Suhorukova G. V. Obrazotvorche mistectvo z metodikoju vikladannja v doshkil'nomu navchal'nomu zakladi / G.V.Suhorukova, O.O.Dronova, N.M.Golota, L.A.Jancur. Kiev: Vidavnichij Dim «Slovo», 2010, 376 p.

13. Vygotskij L. S. Voobrazhenie i tvorcestvo v detskom vozraste. Sankt-Peterburg, 1997, 96 p.

Аннотация

Художественная деятельность как средство творческого самовыражения учеников начальных классов школ-интернатов

Джафарова О.С.

В статье раскрыты понятия художественной деятельности, ее структура, выразительные средства, возможности художественной деятельности в активизации творческого самовыражения учеников начальных классов школ-интернатов.

Ключевые слова: творческое самовыражение, активизация, ученики начальных классов школ-интернатов, художественная деятельность.

Summary

Artistic activity as means of activation of creative self-expression of students of initial classes of boarding-schools

Djafarova O.S.

The article defines the term of artistic activity, its structure, expressive means, the possibilities of artistic activity in actualization of creative self-expression for primary school pupils in boarding schools.

Key words: creative self-expression, actualization, primary school pupils in boarding schools, artistic activity.